

Wat hebben ze nu weer bedacht? Een nieuw dorp in de gemeente Dantumadeel?

Werkdocument

Marieke Harkink, Bureau PAU, Groningen

Wat hebben ze nu weer bedacht? Een nieuw dorp in de gemeente Dantumadeel?

Werkdocument

InnovatieNetwerk Groene Ruimte en Agrocluster
Postbus 20401
2500 EK Den Haag
Tel.: 070 378 56 53
Internet: <http://www.agro.nl/innovatienetwerk/>

ISBN: 90 - 5059 - 240 - 6

Overname van tekstdelen is toegestaan, mits met bronvermelding.
apportnr. 04.3.045 (serie werkdocumenten), Den Haag, juli 2004

Deze publicatie maakt onderdeel uit van een serie over het onderwerp 'Nieuwe Dorpen'. Contactpersonen voor dit onderwerp zijn ir. N.J. Beun en dr. J.H.A. Hillebrand.

In deze serie zijn verschenen:

- *Nieuwe dorpen – een eerste verkenning van problemen en kansen*
STORRM CS en DLA+ landscape architects – juni 2003 – rapport 03.2.042, ISBN 90-5059-184-1
- *Nieuwe dorpen – analyse van partijen en processen*
STORRM CS en Actors Procesmanagement – juni 2003 - rapport 03.2.043, ISBN 90-5059-185-X
- *Nieuwe Dorpen - verslag expertmeeting*
STORRM CS - juni 2003 - rapport 03.2.040, ISBN 90-5059-187-6
- *Nieuwe dorpen – kwalitatief onderzoek naar de meningen van burgers*
Motivaction – juni 2003 – rapport 03.2.041, ISBN 90-5059-186-8
- *Nieuwe dorpen – eerste verkenning van hun sociale vitaliteit*
B. Kisjes en dr. C.W.M. Giesen – juni 2003 - rapport 03.2.032, ISBN 90-5059-176-0
- *Nieuwe dorpen – een essay over sociale samenhang*
NIZW en de Architecten Cie. Research & Development – november 2003 - rapport 03.2.052, ISBN 90-5059-199-x
- *Nieuwe Dorpen in de praktijk – verslag conferentie 'Het Nieuwe Land Leven', 20 november 2003*
D en K Tekst en Vorm – april 2004, rapport 04.2.067, ISBN 90-5059-212-0
- *Nieuwe Dorpen – Verslag van groepsdiscussies met bewoners uit de gemeente Dantumadeel en Dongeradeel*
Motivaction Research and Strategy – november 2004, rapport 04.3.042, ISBN 90-5059-243-0
- *Wat hebben ze nu weer bedacht? Een nieuw dorp in de gemeente Dantumadeel? – Verslag van de zoektocht mei 2003 – juni 2004*
Bureau PAU - november 2004, rapport 04.3.045, ISBN 90-5059-240-6

Voor nadere informatie zie ook de volgende artikelen in de pers:

- *Nieuwe dorpen, nieuwe kansen* - Algemeen Dagblad - dinsdag 17 december 2002.
- *Woonwijk is meer dan gedrocht om te slapen* - Trouw - vrijdag 27 december 2002.
- *Nieuwe dorpen, nieuwe kansen?* – Werkplaats voor de Leefomgeving - juli 2003.
- *Buiten bouwen is meer dan mooi stenen stapelen* – Trouw – 14 februari 2004
- *Voorzieningen in dorpen kunnen behouden blijven* – MO Samenlevingsopbouw – maart 2004

Tevens verwijzen wij u graag naar:

- Het programma *De andere wereld van zondagochtend* - IKON, radio-uitzending, 12 oktober 2003, te beluisteren op www.omroep.nl/ikon
- *Twee Vandaag* – TROS, TV uitzending, 17 februari 2004, www.tweevandaag.nl
- *Eén op de middag* - KRO, radio-uitzending, 26 februari 2004

Deze artikelen en de publicaties zijn ook te vinden op de internetsite van InnovatieNetwerk (<http://www.agro.nl/innovatienetwerk/>).

Voorwoord

De dorpen op het platteland kampen met een groot aantal problemen. Een paar voorbeelden zijn de achteruitgang van de ruimtelijke kwaliteit door uitbreidingen aan de randen van bestaande dorpen ('witte schimmel'), jongeren die naar de stad trekken omdat er onvoldoende werk, inkomen en woonruimte zijn, het wegvallen van sociale cohesie en voorzieningen en de zorg voor de 'echt ouden' (80+). Daarnaast zijn er ook problemen in de omgeving van de dorpen, zoals met de waterberging en het wegvallen van de landbouw als drager van het landschap. Maar er zijn ook kansen, bijvoorbeeld omdat veel mensen graag landelijk zouden willen wonen.

Op diverse fronten wordt gewerkt aan oplossingen voor deze problemen en het benutten van de mogelijkheden. Dat blijkt echter niet eenvoudig te zijn. InnovatieNetwerk heeft daarom het initiatief genomen om te bezien of door het clusteren van (een aantal van) deze problemen en door het loslaten van alle mogelijke restricties nieuwe oplossingsstrategieën of concepten in beeld komen, die vervolgens op hun kwaliteit kunnen worden beoordeeld. Dit initiatief heeft de naam 'Nieuwe Dorpen' gekregen, een metafoor voor het helemaal fris, zonder vooringenomenheden en los van bestaande regels zoeken naar oplossingen voor de problemen waar de dorpen en het platteland mee worstelen.

De gemeente Dantumadeel zoekt samen met InnovatieNetwerk naar oplossingen voor haar problemen. Deze samenwerking heeft ertoe geleid dat in 2003 drie consortia gevraagd zijn integrale ontwerpen voor een nieuw dorp in Dantumadeel te maken, waarin een aantal van de hier beschreven problemen in samenhang worden opgelost. Deze ontwerpen zijn besproken met vertegenwoordigers van de Dantumadeelse bevolking. Ze zijn daarna gepresenteerd en verrijkt op de nationale conferentie over 'Nieuwe Dorpen' die InnovatieNetwerk op 20 november 2003 heeft georganiseerd.

Voor u ligt het verslag van de zoektocht die we samen met de gemeente Dantumadeel hebben uitgezet. Het verslag omvat de periode mei 2003 tot juni 2004.

*Dr. G. Vos,
Directeur InnovatieNetwerk Groene Ruimte
en Agrocluster.*

Inhoudsopgave

Voorwoord	i
1. Inleiding, kader en werkwijze	1
1.1. Inleiding	1
1.2. Kader	1
1.3. Werkwijze	2
2. Probleemanalyse en ontwikkelingsrichtingen voor een nieuw dorp in Dantumadeel	5
2.1. Probleemanalyse	5
2.2. Ontwikkelingsrichtingen voor een nieuw dorp in Dantumadeel	6
3. Eerste verdieping: drie ontwerpen voor een nieuw dorp	11
4. Publieksdiscussie in Dantumadeel	13
5. Evaluatie en vervolgstappen	17
5.1. Evaluatie	17
5.2. Vervolg	18
Bijlage 1: Probleemanalyse; verkenning problemen, kenmerken en ontwikkelingsrichtingen van de gemeente Dantumadeel	21
Bijlage 2: Reacties opgetekend tijdens publieksdiscussie op 29 oktober 2003	33

1. Inleiding, kader en werkwijze

1.1. Inleiding

InnovatieNetwerk Groene Ruimte en Agrocluster en de gemeente Dantumadeel hebben elkaar begin 2003 gevonden in een gezamenlijke aanpak voor een zoektocht naar een nieuw dorp. De gemeente Dantumadeel voorziet daarmee in de eerste pilot in het project 'Nieuwe Dorpen' van InnovatieNetwerk. InnovatieNetwerk stimuleert op zijn beurt het verder brengen van de ideeën in Dantumadeel op weg naar mogelijke uitvoering.

Bureau PAU (Groningen/Den Haag) is gevraagd de zoektocht naar een nieuw dorp in de gemeente Dantumadeel te begeleiden. Het ging daarbij niet alleen om een zoektocht in de gemeente zelf, maar ook om de discussie met andere beleidsbepalers zoals provincie, rijk en waterschap. Ook werden dwarsverbanden gelegd met de regiovisie voor Noordoost-Friesland.

In dit voor u liggende verslag wordt meerdere malen verwezen naar een andere publicatie van InnovatieNetwerk, te weten *Nieuwe Dorpen in de praktijk, Verslag conferentie 'Het Nieuwe Land Leven'*. Tijdens deze nationale conferentie, die op 20 november 2003 in de gemeente Dantumadeel werd gehouden, is het project aan (vertegenwoordigers van) geïnteresseerde partijen op locatie in de gemeente Dantumadeel gepresenteerd.

1.2. Kader

Op verschillende plekken in Nederland wordt nagedacht over 'Nieuwe Dorpen' als een mogelijke aanvullende ontwikkelingsstrategie voor het platteland. InnovatieNetwerk wil het denken over dit concept stimuleren en bijdragen aan de concretisering hiervan¹. InnovatieNetwerk wil bezien of door het clusteren van (een aantal) typische plattelandsproblemen en door het loslaten van alle restricties nieuwe oplossingsstrategieën in beeld komen, die dan vervolgens op hun kwaliteit kunnen worden

---

¹ In *Nieuwe Dorpen, verslag expertmeeting* d.d. 24 januari 2003 (STORRM CS, juni 2003) wordt het 'Nieuwe Dorp' omschreven als "Een metafoor voor een zoektocht naar nieuw leven in landelijk gebied. Een nieuw dorp is een samenlevingsvorm in een groene omgeving, met het kleine getal als leidraad, met een eigen hart en een eigen rijkheid. Het concept krijgt waarde als het een aantal fundamentele problemen van dit moment oplost."

beoordeeld. Dit initiatief heeft de naam 'Nieuwe Dorpen' gekregen, een metafoor voor het helemaal fris, zonder vooringenomenheden en los van bestaande regels zoeken naar oplossingen voor de problemen waar de dorpen op het platteland mee worstelen.

De gemeente Dantumadeel denkt serieus na over de mogelijkheid van het realiseren van een nieuw dorp, over de bijdrage die het kan leveren aan het oplossen van problemen en over de kansen die het kan bieden. Een nieuw dorp zou kunnen bijdragen aan het ontwikkelingsperspectief van de gemeente Dantumadeel. In haar *Strategische Visie Dantumadeel 2012* geeft de gemeente aan dat haar missie een groene, veilige, leefbare en gezonde gemeente is. Dantumadeel mikt op haar woonfunctie en wil inspelen op de groeiende behoefte aan ruim en landelijk wonen. Een woonstrategie kan voor Dantumadeel een dubbel doel dienen: bestaande bewoners vasthouden en nieuwe bewoners van buitenaf aantrekken.

Deze woonstrategie voor Dantumadeel wordt ook in regionaal verband gesteund. In de Noordoost-Friese regio werkt Dantumadeel samen met drie andere gemeenten (Dongeradeel, Kollumerland en Achtkarspelen). De regionale samenwerking is erop gericht de kwaliteiten van de individuele gemeenten elkaar te laten aanvullen in plaats van met elkaar te concurreren. Deze samenwerking krijgt verder vorm in het werken aan een *Regiovisie* voor Noordoost-Friesland. Zo wordt bijvoorbeeld ingezet op de realisering van grotere bedrijventerreinen in Dongeradeel en Achtkarspelen en op kleinschaligere bedrijvigheid en wonen in Dantumadeel.

1.3. Werkwijze

1. Probleemanalyse en ontwikkelingsrichtingen voor een nieuw dorp

Allereerst is in de periode mei tot juli 2003 een korte verkenning gemaakt van de sociaal-demografische, fysiek-ruimtelijke en economische kenmerken van de gemeente Dantumadeel en van de actuele problemen en ontwikkelingen die in de gemeente spelen. Aan de hand van de resultaten van de probleemanalyse zijn een aantal ontwikkelingsrichtingen met daarbij mogelijke opgaven voor een nieuw dorp geformuleerd. Tot slot werd tijdens een discussie met zogenoemde strategische partners, vertegenwoordigers van verschillende organisaties en maatschappelijke groeperingen in Dantumadeel, nagegaan of de problemen ook lokaal herkend en erkend werden.

2. Eerste verdieping: drie ontwerpen voor een nieuw dorp

Drie consortia van ontwerpbureaus hebben in de periode augustus tot oktober 2003 ieder vanuit een bepaalde invalshoek (fysiek-ruimtelijk, sociaal, en economisch) een nieuw dorp voor Dantumadeel verbeeld en benaderd. De ontwerpen dienden als input voor stap 3, de publieksdiscussie met bewoners uit Dantumadeel.

3. Publieksdiscussie met bewoners uit Dantumadeel

Aan de hand van de drie ontwerpen, de verbeeldingen van een nieuw dorp, is op 29 oktober 2003 een publieksdiscussie voor bewoners uit Dantumadeel georganiseerd met als doel te peilen of er voldoende draagvlak is om de discussie over een nieuw dorp voort te zetten en om meningen te horen over in welke richting zo'n nieuw dorp zich dan zou moeten ontwikkelen.

4. Evaluatie en vervolg

Op basis van een evaluatie van voorgaande stappen zijn vervolgstappen geformuleerd om de zoektocht naar de potentiële bijdrage van een nieuw dorp aan de ontwikkeling van Dantumadeel voort te zetten.

2. Probleemanalyse en ontwikkelingsrichtingen voor een nieuw dorp in Dantumadeel

2.1. Probleemanalyse

In *Nieuwe Dorpen, verslag expertmeeting* d.d. 24 januari 2003 (STORRM CS, juni 2003) worden dertien problemen genoemd waarmee het landelijk gebied te kampen heeft. In een eerste verkenning van problemen, kenmerken en ontwikkelingsrichtingen van de gemeente Dantumadeel (zie bijlage 1) is nagegaan in hoeverre de door STORRM CS genoemde problemen voor Dantumadeel gelden. De dertien problemen volgens STORRM CS zijn:

- Dorpen zijn vergrijsd.
- Sociale cohesie verdwijnt.
- Voorzieningen verdwijnen.
- Eigenheid woonkernen vervaagt.
- Wooncarrière in dorp is onmogelijk.
- Start op huizenmarkt is onmogelijk.
- Bouwen in het groen is onmogelijk.
- Bouwen blokkeert ecozones.
- Witte schimmel en industrieterreinen.
- Waterproblemen.
- Verkeersproblemen.
- Boeren stoppen of veranderen.
- Tijdmanagementproblemen.

Op basis van de verkenning (zie bijlage 1) kan geconcludeerd worden dat bovenstaande problemen zich allemaal in meer of mindere mate voordoen in de gemeente Dantumadeel, met uitzondering van 'bouwen blokkeert ecozones' en 'verkeersproblemen', voor zover het fileproblemen betreft. Aan deze problemen hebben wij een probleem toegevoegd waarvan verondersteld wordt dat het voor Dantumadeel speelt, namelijk een absoluut tekort aan banen.

De problemen en ontwikkelingen in Dantumadeel kunnen als volgt worden samengevat:

- Jongeren trekken weg doordat er onvoldoende werk en onvoldoende woonruimte is.
- De sociale samenhang wordt minder hecht. Er zijn bijvoorbeeld tweeverdieners met weinig vrije tijd om deel te nemen aan – of zich in te zetten voor – het verenigingsleven.
- Voorzieningen (winkels, sport, welzijn, onderwijs) komen verder onder druk te staan.
- Door een toenemende vergrijzing vraagt de zorg voor ouderen meer aandacht.
- Uitbreiding van dorpen ('witte schimmel') tast het landschap en de identiteit van het dorp aan.
- Door het wegvallen van de landbouw verandert het landschap en staat het beheer ervan ter discussie.
- Om toekomstige wateroverlast het hoofd te bieden moet water meer ruimte krijgen.

2.2. Ontwikkelingsrichtingen voor een nieuw dorp in Dantumadeel

Voor welke uitdagingen staat een nieuw dorp tegen de achtergrond van de in de vorige paragraaf beschreven kenmerken, problemen en te verwachten ontwikkelingen in Dantumadeel? In welke richting moet een nieuw dorp zich ontwikkelen c.q. wat kan of moet je met een nieuw dorp bereiken?

Op wie richt een nieuw dorp zich? Deels op eigen jeugd, op 'vrije zelfbouwers', op ouderen of deels op nieuwkomers? Willen we een dorp voor iedereen of willen we een dorp met een eigen signatuur gericht op een bepaalde doelgroep?

Een nieuw dorp is geen kwestie van alleen maar stenen stapelen. Het gaat er ook om hoe een prettig sociaal woon- en leefklimaat ontstaat, welke voorzieningen in ieder geval gerealiseerd moeten worden en welke faciliteiten elders betrokken kunnen worden. Hoe zou de openbare ruimte er uit moeten zien om ontmoetingen en sociale cohesie te bevorderen? Kan wonen bijdragen aan verrijking van het landschap?

Er doen zich nog andere vragen voor. Wat zijn de kansen om een duurzaam dorp te bouwen in of nabij natuurgebieden, in of nabij water en wat zijn de mogelijkheden van een dorp waarbij woon- en werkfuncties gemengd worden? Hoe kan het nieuwe dorp zich onderscheiden van de bestaande dorpen (om concurrentie te voorkomen)? Hoe kan een nieuw dorp complementair zijn aan de bestaande dorpen, hoe wordt voorkomen dat het een 'enclave' in de gemeente wordt?

Bovenstaande vragen hebben ecologische, economische, demografische en sociale aspecten. Op basis van de feitelijke situatie (wat is nodig?), doelgroepen (voor wie?), behoeften (wat willen mensen?) en ontwikkelingsperspectieven, kunnen verschillende opties voor een eventueel nieuw dorp naast elkaar gelegd en besproken worden. Als voorzet voor de discussie zijn een vijftal ontwikkelingsrichtingen voor een nieuw dorp met daarbij behorende mogelijke opgaven geformuleerd (zie tekstkader op p. 7/8).

De ontwikkelingsrichtingen sluiten elkaar niet per definitie uit, maar zoomen elk in op een specifiek accent. De eerste twee richtingen zijn sociaal-economisch van aard. De volgende twee (landschap en water) zijn ruimtelijk/ecologisch van aard. De laatste staat hier min of meer los van; hier gaat het om het creëren van een uniek dorp met als enig doel Dantumadeel op de kaart te zetten.

Tijdens een discussie met de strategische partners² is gebleken dat de meningen over het ontwikkelen van een geheel nieuw dorp uiteenlopen. De een noemt een nieuw dorp te ambitieus, een ander vindt een nieuw dorp prachtig. Richting 5 in het tekstkader spreekt de strategische partners aan vanwege het feit dat nagedacht kan worden over wat Dantumadeel nog extra kan bieden bovenop wat er nu al is. Van een vergelijkbare reactie is ook sprake geweest in de interne discussies van het gemeentelijke apparaat van Dantumadeel. Het idee om het nieuwe dorp als uitdagende ingang voor een debat over de ambities en wensen van Dantumadeel te gebruiken vindt weerklank; een uitspraak over de ambitie om het nog te realiseren ook, wordt tot een nader tijdstip uitgesteld. Belangrijk is in de discussie de ruimtelijke invalshoek niet te veel centraal te stellen, aangezien het sociale aspect voor Dantumadeel van wezenlijk belang is.

Door de strategische partners wordt gewaarschuwd voor de mogelijke consequenties van een nieuw dorp voor de bestaande dorpen en kernen. Voor de verschillende partijen vormt in ieder geval het versterken van de bestaande drie grotere dorpen (Zwaagwesteinde, Veenwouden en Damwoude) het uitgangspunt. Daarbij gaat het in deze drie grotere dorpen om kwaliteitsverbetering van de bestaande structuur en in de kleinere dorpen om het vasthouden van wat er nog aan voorzieningen aanwezig is.

---

² Samenwerkingsverband Noord Oost 6, Woningstichting Dantumadeel, Zorgkwadrant Friesland Oost, Christelijke Woningbouwvereniging Patrimonium, Stichting Welzijn Dantumadeel en Vereniging PCBO Dantumadeel.

Richting 1: een dorp voor de Dantumadelers

Een nieuw dorp zal vooral een oplossing moeten bieden voor problemen op de woningmarkt in Dantumadeel. Het nieuwe dorp moet zich richten op de huidige Dantumadeelse bevolking. Het moet goed passen bij de wensen ter attentie van wonen en de kenmerken van de huidige bevolking, en de daarin te verwachten ontwikkelingen.

Mogelijke opgaven voor het nieuwe dorp zijn:

- Betaalbare woningen die met name voor jongeren en starters op de woningmarkt toegankelijk zijn;
- Ouderenhuisvesting nabij voorzieningen en/of woonzorgcomplexen in het nieuwe dorp;
- Kavels voor zelfbouwers;
- Mogelijkheden voor kleinschalige bedrijvigheid naast de woning (woon-werkcombinaties).

Richting 2: wonen als productiefactor

Een nieuw dorp zal vooral moeten bijdragen aan het sociaal-economisch draagvlak voor voorzieningen. Daarmee wordt indirect werkgelegenheid gegenereerd. Als vuistregel wordt wel eens gehanteerd: drie huishoudens leveren één arbeidsplaats op. Het nieuwe dorp moet daarom nieuwe bewoners van buitenaf aantrekken. Deze nieuwe bewoners zullen naar verwachting veelal buiten de gemeente Dantumadeel (blijven) werken.

Als opgaven kunnen worden geformuleerd:

- Nieuwe bewoners van buitenaf worden aangetrokken door bijzondere woonkwaliteiten (zoals rust, ruimte en landschap) tegen relatief lage kosten. Het nieuwe dorp moet aan deze kenmerken voldoen;
- Het nieuwe dorp moet goed bereikbaar zijn vanuit de rest van de provincie Fryslân (woon-werkverkeer);
- In de woningen of in een naburig satellietkantoor zullen faciliteiten voor telewerken moeten worden geboden, zoals snelle internetverbindingen en dergelijke.

Richting 3: wonen als landschapstrategie

Het landschap in de gemeente Dantumadeel is deels open (veenweidegebied en terpenlandschap) en deels besloten (de Wouden). Het besloten landschap wordt gekenmerkt door langgerekte percelen omzoomd door elzensingels. Een nieuw dorp zal dit landschap moeten verrijken.

Als opgaven kunnen worden geformuleerd:

- Landbouw is in het besloten landschap minder rendabel. Door agrariërs toe te staan woningen te bouwen binnen de landschappelijke structuur van elzensingels, kan hun inkomen op peil worden gehouden;
- Een nieuw dorp moet de overgang tussen open en besloten landschap accentueren.

Richting 4: wonen op of aan het water

In 2030 is 700 hectare aan waterbergingsgebied in de provincie Fryslân nodig. Bij voorkeur wordt dit gerealiseerd door uitbreiding van de Friese Boezem. Deze opgave kan in de toekomst ook in de gemeente Dantumadeel gaan gelden. Op basis van de waterkansenkaart zijn er in Dantumadeel gebieden die mogelijk geschikt zijn voor waterberging. In het nieuwe dorp moet deze waterbergingsfunctie gecombineerd worden met de woonfunctie.

Mogelijke opgaven voor een nieuw dorp:

- Paalwoningen en drijvende woningen realiseren;
- Wonen aan het water: een nieuw dorp situeren in de buurt van de Friese Boezem;
- Duurzaam bouwen in de nabijheid van natte natuurgebieden.

Richting 5: een bijzonder dorp

Het nieuwe dorp zal Dantumadeel op de kaart moeten zetten. Het nieuwe dorp moet daarom uniek in zijn soort zijn. Dit kan onder andere bewerkstelligd worden door er een thema aan te koppelen, mogelijk afgeleid van één of meer van de hierboven genoemde richtingen. Voorbeelden zijn: een duurzaam dorp met paal- of drijvende woningen; een zelfbouwdorp op elzensingelpercelen; een dorp waar woon- en werkfuncties sterk verweven zijn, et cetera.

3. Eerste verdieping: drie ontwerpen voor een nieuw dorp

Om een eerste verdiepingsslag te maken, heeft InnovatieNetwerk opdracht gegeven aan drie multidisciplinaire consortia van ontwerp bureaus om een nieuw dorp in de gemeente Dantumadeel uit te werken. De inbreng van de bureaus moest gericht zijn op het ondersteunen van de verbeelding van de discussianten tijdens een publieksdiscussie (zie hoofdstuk 3) over hoe een nieuw dorp er in fysieke en organisatorische zin uit zou kunnen zien en welke problemen daarmee opgelost zouden worden. De drie consortia werden gevraagd een nieuw dorp voor Dantumadeel vanuit een bepaalde invalshoek te benaderen:

- Strootman Landschapsarchitecten, Laagland'advies: werkgelegenheid en economie.
- STORRM CS, DLA+ Landscape Architects: sociale cohesie, voorzieningen en zorg.
- H+N+S Landschapsarchitecten: ruimtelijke kwaliteit van het dorp, landschap en omgeving.

Een beschrijving van de drie ontwerpen vindt u in de publicatie *Nieuwe Dorpen in de praktijk, Verslag conferentie 'Het Nieuwe Land Leven'*:

- Ontwerp 'De Weelde' van Strootman Landschapsarchitecten en Laagland'advies;
- Ontwerp 'Klaarkamp' van STORRM CS en DLA+ Landscape Architects;
- Ontwerp 'Nieuw Damwoude' van H+N+S Landschapsarchitecten.

4. Publieksdiscussie in Dantumadeel

Op 29 oktober 2003 werd een publieksdiscussie over de zoektocht naar een nieuw dorp in Dantumadeel georganiseerd. De bijeenkomst vond plaats in zalencentrum Old Dutch in Zwaagwesteinde. De drie ontwerpen 'De Weelde', 'Klaarkamp' en 'Nieuw Damwoude' vormden de input voor de discussie. Ze dienden ter inspiratie en als leidraad voor de Dantumadelers.

Op de discussieavond gaven circa 130 personen uit alle gelederen van de bevolking *acte de presence*. Velen van hen waren op enigerlei wijze verbonden aan een belangengroepering of maatschappelijke organisatie. Daarnaast waren er ondernemers en politici. Het aantal individuele burgers dat niet gebonden was aan een bedrijf, maatschappelijke organisatie, belangengroepering of politieke partij, was beperkt.

Doel van de avond was te peilen of er voldoende draagvlak is om de discussie over een nieuw dorp voort te zetten en om meningen te horen in welke richting zo'n nieuw dorp zich dan zou moeten ontwikkelen.

Na het welkomstwoord door wethouder Jouke Dantuma en een korte introductie door Nico Beun van InnovatieNetwerk, volgden de drie ontwerp bureaus, met ieder een presentatie over hun ideeën voor een nieuw dorp. Na afloop hiervan werd het publiek in drie kleinere groepen verdeeld en werd in twee ronden verder gediscussieerd over de ontwerpen.

De drie ontwerpen hadden tijdens de discussies de functie waarvoor ze bedoeld waren: inspiratie bieden voor de discussianten. Dit blijkt uit opmerkingen zoals "De ontwerpen zijn niet realistisch, maar ze gaan wel in op de problematiek die hier speelt en ervaren wordt", en "Een goed uitgangspunt dat uitwerking verdient". Er was ook sceptis: "Er komt hier geen nieuw dorp, het is luchtfietsserij." Het was derhalve niet de bedoeling dat het publiek een keuze moest maken voor één van de ontwerpen. Centrale vraag was wat het publiek in de ontwerpen aansprak en wat expliciet niet appelleerde. In bijlage 2 vindt u per ontwerp een overzicht van diverse opmerkingen uit de discussies, in het tekstkader op één van de volgende pagina's is een compilatie opgenomen.

De avond werd afgesloten met een kort nawoord van Jouke Dantuma. Hierin gaf hij aan dat het denken over een nieuw dorp op zich niet nieuw is. In de loop der eeuwen zijn er immers overal in Nederland nieuwe dorpen ontstaan (en sommige zijn ook weer verdwenen). Toch blijkt de discussie over een nieuw dorp in Dantumadeel wel te

leven, en kan deze het debat over de toekomst van Dantumadeel nieuw leven in blazen.

De wethouder constateerde dat er enthousiasme en draagvlak te proeven viel bij de aanwezigen om de discussie over een nieuw dorp voort te zetten, maar dat de beslissing daartoe bij de gemeenteraad ligt.

Essentiële onderwerpen c.q. vraagstukken tijdens de discussies waren:

Inbedding van een nieuw dorp in de bestaande structuur

De inbedding van een nieuw dorp in de bestaande structuur is een punt van aandacht voor de uitwerking. Het gaat hierbij om de aansluiting van een nieuw dorp op de bestaande sociaal-economische en ruimtelijke structuur van de gemeente Dantumadeel. Vragen die beantwoord moeten worden, zijn: “Hoe kan de bestaande omgeving zo optimaal mogelijk inspelen op en profiteren van een nieuw dorp?” en “Hoe kan het nieuwe dorp profiteren van de omgeving?”. Voorkomen moet worden dat een nieuw dorp een eilandje wordt en dat het nieuwe dorp de leefbaarheid in de bestaande dorpen negatief beïnvloedt.

Wonen als economische impuls voor de regio

Het nieuwe dorp kan een economische impuls geven aan Dantumadeel en de regio. (Kapitaalkrachtige) nieuwe inwoners van buitenaf kunnen extra werkgelegenheid genereren in de regio. Maar het kan ook zijn dat nieuwe bewoners niet hun geld uitgeven in de regio, maar in steden als Amsterdam of Groningen. Een elitedorp waarbij de economische impuls afvloeit naar elders moet voorkomen worden. Hoe wonen in het nieuwe dorp van economische betekenis kan zijn voor de regio is een punt van nader onderzoek.

Ouderen en jongeren

De voortgaande vergrijzing en de vraag naar zorg en passende huisvesting voor ouderen is een belangrijk thema voor de uitwerking van een nieuw dorp, evenals het huisvestingsvraagstuk voor startende jongeren op de woningmarkt. Voor deze laatste groep zou eveneens gekeken moeten worden hoe een nieuwe dorp kan bijdragen aan werk en ontwikkelingsmogelijkheden.

Sociale invalshoek en gemeenschapszin

De sociale invalshoek is tot nu toe niet goed uit de verf gekomen en verdient aandacht in de uitwerking. Onderwerpen die gerelateerd zijn aan bovenstaande thema's: hoe creëer je gemeenschapszin en sociale netwerkvorming in een nieuw dorp? Is een centraal dorpsplein voldoende of is daarvoor meer nodig? Zijn daarvoor voorzieningen nodig? Zo ja, welke voorzieningen, en hoe verhoudt zich dat tot omliggende dorpen?

Zijn woon-werkplekken nodig om te voorkomen dat het een 'slaapdorp' wordt?
Kunnen nieuwe bewoners samen openbare plekken gaan beheren?

Rol van de landbouw en landschapsbeheer

De rol van de landbouw en het vraagstuk van landschapsbeheer zijn belangrijke onderwerpen in de discussies die nadere uitwerking verdienen. Welke toekomstmogelijkheden heeft de landbouw in Dantumadeel en is er verbreding mogelijk? Kunnen naast boeren nieuwe bewoners een rol spelen in landschapsbeheer? Moet het nieuwe dorp ingepast worden in de huidige landbouwstructuur of zou andersom de landbouw zich moeten aanpassen aan de komst van een nieuw dorp?

Er komt hier geen nieuw dorp, 't is luchtfietsrij.

Verbreiding van landbouw zet hier niet door.

De mensen hier zijn behoudend, maar wel positief ingesteld. Je moet hier niet in één keer een nieuw dorp maken, maar het organisch laten groeien.

Nieuw dorp moet ingepast worden in landbouw, niet andersom.

Wanneer landschap niet meer beheerd wordt door de boer, dan gewoon teruggeven aan de natuur en dan komt alles toch in orde?

Rijke westerlingen gaan hier echt niet elzensingels beheren.

Voor wie wordt het nieuwe dorp gemaakt? De rijken besteden hun geld niet hier maar in de Randstad.

Waterberging en natuur. Blijft er nog ruimte over voor de boer?

Geen nieuw dorp, maar wel versneld woningcontingenten uitgeven.

Een nieuw dorp kan de bestaande dorpen versterken, het moet dan wel aan een bestaand dorp vastgeplakt worden maar niet als witte schimmel.

Waarom oude paden in ere herstellen? Waarom terug naar vroeger? De mensen hier willen niet terug naar vroeger. Je moet aansluiten bij de wensen van nu.

Laat iedereen hier maar gewoon zijn gang gaan.

Bij een langzaam op te bouwen nieuw dorp komen de voorzieningen niet op tijd en ontstaat er geen gemeenschapszin.

Er is geen werk en dat zal er ook niet komen.

Wat schiet de jeugd ermee op? Een school voor 500 leerlingen is leuk, maar daarna is er geen werk.

Versterken mensen van buiten wel de economie?

Er is hier geen markt voor dure woningen. Wat nodig is zijn goedkope koop- en huurwoningen. Jongeren zijn nu niet in staat woningen te kopen.

Iemand uit een andere gemeente: in onze gemeente zijn we al bezig met nieuwe dorpen

5. Evaluatie en vervolgstappen

5.1. Evaluatie

Inhoudelijk kan geconstateerd worden dat er tussen het begin van de zoektocht (mei 2003) en nu (juni 2004) veel veranderd is in het praten en denken over nieuwe dorpen.

Landelijk gezien is de discussie in een geheel ander vaarwater terechtgekomen. Waar het onderwerp aanvankelijk schuchter en in kleine kring besproken werd, is inmiddels de nationale agenda bereikt en wordt het onderwerp breed uitgemeten als mogelijke nieuwe verstedelijgings- dan wel plattelandsontwikkelingsstrategie.

Er is gedurende het afgelopen jaar veel publiciteit rond nieuwe dorpen en wonen in het buitengebied geweest in zowel landelijke als regionale en lokale pers. In het merendeel van de berichten werd de gemeente Dantumadeel als voorbeeld aangehaald. Hiermee heeft Dantumadeel zich op de kaart gezet. Opvallend in de publiciteitsuitingen was met name de aandacht voor de ruimtelijk-fysieke kant, voor het ontwerp van een nieuw dorp. Niet zozeer de economische en sociale aanleidingen voor een nieuw dorp, maar de verbeelding werd door de pers naar voren gebracht. Deze 'drang' naar verbeelding speelde ook bij de ontwerpconsortia. De keuze voor de ontwerpconsortia is hier inherent aan geweest: het zijn voornamelijk architectenbureaus die toch veelal op fysiek ontwerpen gericht zijn. Ondanks de opdracht om het nieuwe dorp vanuit verschillende invalshoeken te benaderen en aan te geven welke problemen ermee opgelost zouden worden, is dit nog niet voldoende uit de verf gekomen. Dit geldt met name voor de benadering vanuit de sociale invalshoek. Voor de economische component zal nog diepgaander onderzoek moeten worden in hoeverre een nieuw dorp kan bijdragen aan economische structuurversterking in de regio.

Voor *Dantumadeel* kan worden geconstateerd dat het discussiëren over een nieuw dorp een zinvolle bijdrage levert aan het praten en denken over de problemen en hoe deze opgelost zouden kunnen worden. Daarmee is een eerste stap voor het bepalen van een toekomststrategie gezet. Waar in het begin mogelijk scepsis en vrees voor 'luchtfietserij' was, is er nu ruimte voor gesprek en waardering voor een creatieve en constructieve bijdrage aan het debat. Dat de discussie nu kan gaan over de eventuele vervolgstappen is mogelijk zelfs meer dan aan het begin van de zoektocht verwacht werd.

Procesmatig verliep de samenwerking tussen de partijen (gemeente Dantumadeel, InnovatieNetwerk en het regisserende en organiserende bureau PAU) goed. Afhankelijk van de fase waarin de zoektocht zich bevond, kwam een begeleidingsgroep waarin deze drie partijen vertegenwoordigd waren, circa elke 4 tot 6 weken bijeen. Daarnaast verliepen contacten bilateraal en uiteraard per e-mail. Terugkerende onderwerpen in de besprekingen waren:

- Landelijke publiciteit en ontwikkelingen rond nieuwe dorpen en hoe hierop in te spelen;
- Draagvlak voor een nieuw dorp in de gemeente Dantumadeel en hoe hierop in te spelen;
- Afstemming met andere beleidsmakers zoals provincie, waterschap, rijk;
- Begeleiding en sturing van de drie ontwerpconsortia.

Door de regelmatige en constructieve contacten tussen de partijen kon er een kruisbestuiving ontstaan tussen de formele en de informelere processen in de zoektocht.

5.2. Vervolg

Tot eind 2004 worden de volgende stappen gezet om de zoektocht te voltooien:

1. Verdieping van sociale en economische componenten

InnovatieNetwerk neemt het initiatief om de sociale en economische componenten voor een nieuw dorp uit te werken. Voor de sociale component zal allereerst het begrip 'sociaal' gedefinieerd moeten worden. Wat wordt verstaan onder 'sociaal' en hoe ontstaat sociale cohesie? Gaat het dan vooral om het voorzieningenpeil of gaat het veel meer om sociale netwerken, et cetera? Voor de economische component gaat het met name om nader onderzoek naar de economische betekenis van wonen en om de vraag hoe op andere wijze dan via wonen werkgelegenheid gecreëerd kan worden in perifere plattelandsregio's.

2. Draagvlakonderzoek onder inwoners van Dantumadeel

In de publieksdiscussie is een beeld ontstaan van het draagvlak voor een nieuw dorp in de gemeente Dantumadeel. De deelnemers aan de publieksdiscussie waren echter vooral vertegenwoordigers van verschillende organisaties, en niet zozeer individuele burgers. Een nader onderzoek onder bewoners naar hun beleving van problemen in de gemeente en mogelijke oplossingen, zal voor de zomer van 2004 worden afgerond.

3. Afstemming met provincie en regio

In regiovisie verband is de gemeente Dantumadeel aangewezen als woongemeente. In dat kader wil de gemeente experimenten kunnen aangaan op het gebied van wonen. Een nieuw dorp hoeft daarbij niet per se binnen de gemeentegrenzen van Dantumadeel te liggen, het kan ook op het grondgebied van omliggende gemeenten gesitueerd worden. Verdere afstemming met omliggende gemeenten en de provincie is daarom nodig. De provincie Fryslân heeft in haar Kadernota aangegeven dat uitbreiding van wonen in het buitengebied onder voorwaarden tot de mogelijkheden behoort.

Aan het eind van 2004 zal de balans van bovenstaande drie trajecten verder opgemaakt worden, en gezien worden welke volgende stappen in deze zoektocht gemaakt kunnen worden, en door welke partijen.

Bijlage 1: Probleemanalyse; verkenning problemen, kenmerken en ontwikkelingsrichtingen van de gemeente Dantumadeel

In De Nieuwe Dorpen. Een eerste inventarisatie van problemen en kansen (door STORRM CS Architects & Consultants en DLA+ Landscape Architects, juni 2003 i.o.v. InnovatieNetwerk) worden dertien problemen genoemd waarmee landelijk gebied te kampen heeft. In deze Verkenning gaan wij na in hoeverre de door STORRM CS genoemde problemen voor Dantumadeel gelden.

De 13 problemen volgens STORRM CS:

1. Dorpen zijn vergrijsd.
2. Sociale cohesie verdwijnt.
3. Voorzieningen verdwijnen.
4. Eigenheid woonkernen vervaagt.
5. Wooncarrière in dorp is onmogelijk.
6. Start op huizenmarkt is onmogelijk.
7. Bouwen in het groen is onmogelijk.
8. Bouwen blokkeert ecozones.
9. Witte schimmel en industrieterreinen.
10. Waterproblemen.
11. Verkeersproblemen.
12. Boeren stoppen of veranderen.
13. Tijdmanagementproblemen.

Naast deze dertien problemen verkennen wij een extra probleem: een absoluut tekort aan banen.

14. Tekort aan banen.

De 14 problemen zijn uiteraard onderling met elkaar verbonden. Zo staan bijvoorbeeld sociale cohesie en eigenheid van dorpen in nauw verband met elkaar. En wanneer starters op de woningmarkt moeilijk een geschikte en betaalbare woning kunnen vinden, dreigt een wooncarrière (geschikte huisvesting voor de verschillende levensfasen) bij voorbaat onmogelijk te worden. Gezien deze onderlinge verbanden en voor het overzicht clusteren wij voor deze inventarisatie de 14 problemen als volgt:

- Sociaal-demografisch (nummer 1 tot en met 4);
- Fysiek-ruimtelijk (nummer 4, 7 tot en met 12);
- Economisch (nummer 12 tot en met 14).

Hieruit kan een gespannen woningmarkt resulteren (nr. 5 en 6).

Sociaal-demografisch

Demografie

De gemeente Dantumadeel telde in 2002 19.766 inwoners. Sinds 1998 loopt het aantal inwoners iets terug. De reden hiervan is een fors vertrekoverschot en een licht geboorteoverschot. Met name jongeren trekken weg uit Dantumadeel. De leeftijdsgroep van 25 tot 39 jaar is ondervertegenwoordigd. Dit geldt overigens voor de gehele regio Noordoost-Friesland in vergelijking tot Friesland en Nederland. Kennelijk verlaten jongvolwassenen na hun opleiding de regio.

Leeftijdscategorie	Dantumadeel	Nederland
0 – 19 jaar	28%	24%
20 – 39 jaar	25%	29%
40 – 64 jaar	33%	33%
65 jaar en ouder	14%	14%

Bron: opgave gemeente Dantumadeel en CBS

De verwachting is dat in 2010 ongeveer 17% van de bevolking 65 jaar en ouder zal zijn. Ook de leeftijdsgroep 55-64 jaar zal fors toenemen. Het aandeel van jongeren zal bij ongewijzigd beleid verder dalen.

Voorzieningen

Dantumadeel is een plattelandsgemeente met drie grotere dorpen - Damwoude (ca. 5.800 inwoners), Veenwouden (ca. 3.900 inwoners) en Zwaagwesteinde (ca. 5.000 inwoners) - vier middelgrote dorpen (Broeksterwoude, Rinsumageest, Wouterswoude en Driesum) en drie kleine buurtschappen (De Valom, Sijbrandahuis, Roodkerk).

Bepaald zal moeten worden welke prioriteiten gelegd kunnen en moeten worden ten aanzien van jongeren, teneinde de vitaliteit en leefbaarheid van Dantumadeel te bevorderen. Op welke wijze wordt bijvoorbeeld met het welzijn van jongeren en kinderen omgegaan?

De school vormt voor jongeren de basis in het aanbod aan voorzieningen. Verspreid over de dorpen zijn er 12 basisscholen, 1 school voor MAVO en 1 school voor ZMLK. Voor andere middelbare scholen en beroepsonderwijs is men aangewezen op onder meer Dokkum of Leeuwarden.

Het leerlingenaantal loopt terug. De prognoses wijzen op een afname van 20 procent in de leeftijdscategorieën 0-4 en 4-17 jarigen in de komende jaren. Op dit moment

staan er vier lokalen leeg. De verwachting is dat er vanaf 2005 negen lokalen leeg zullen staan. In Dantumadeel is alleen sprake van een virtuele leegstand van klaslokalen. Dit wordt niet gezien als een probleem, maar als een uitdaging. De lokalen kunnen bijvoorbeeld gebruikt worden voor de huisvesting van een peuterspeelzaal.

In Dantumadeel en in de regio is sprake van taal- en rekenachterstand (het gemeentelijk onderwijsachterstandenbeleid is van toepassing op maar liefst 25% van de leerlingen). Het lagere opleidingsniveau is deels terug te voeren op het onderwijs. Ouders en leerkrachten stralen geen vertrouwen uit naar het kind en laten kinderen niet naar vermogen leren. Een tweede oorzaak ligt in het onderwijsniveau van de ouders: de kinderen van laagopgeleide ouders stromen minder vaak door naar hoger onderwijs. Dit wordt nog eens versterkt doordat de relatief hoog opgeleiden naar andere regio's vertrekken.

Schoolvoorzieningen kunnen versterkt worden door het ontwikkelen van 'brede scholen'. In de brede school kan plaats geboden worden aan basisonderwijs, een peuterspeelzaal en kinderopvang. Overigens is een fysieke binding tussen de verschillende elementen van de brede school niet noodzakelijk. Een brede school kan gelden als belangrijke vestigingsfactor voor nieuwe inwoners.

Probleem bij het ontwikkelen van een brede school is de verdeelde organisatie. Zo zijn de peuterspeelzalen, die vrezen voor het verlies van hun zelfstandigheid, anders georganiseerd dan de basisscholen. Overigens vormt een verdeelde organisatie geen belemmering voor het realiseren van een brede school. Uiteindelijk zal de keuze voor de school en opvang bij de ouders zelf liggen. Voor multifunctionele centra of vensterscholen is Dantumadeel te kleinschalig.

De gemeente heeft drie sporthallen (in Damwoude, Veenwouden en Zwaagwesteinde), meerdere sportvelden, tennisbanen, fierljeppmogelijkheden en een tennishal. Zwaagwesteinde heeft een overdekt zwembad. De sportvoorzieningen zijn goed verdeeld over de verschillende dorpen. Een deel van de accommodaties is in beheer bij verschillende sportverenigingen. De capaciteit van de sporthallen wordt niet volledig gebruikt (bezettingcijfers variëren van 56% tot 74% door de week).

De Stichting Welzijn vormt de koepel voor het sociaal-culturele leven in de gemeente. Het programmakader Noordoost Fryslân meldt dat het aantal voorzieningen in de kleine kernen beperkt is, met name voor jongeren, ouderen en vrouwen die aan huis gebonden zijn. In de meeste dorpen is nog wel een dorpshuis maar het draagvlak hiervoor neemt af: dorpshuizen komen onder financiële druk te staan en moeten vaak noodgedwongen zwaar leunen op vrijwilligers. Dantumadeel beschikt over drie bibliotheken en een bibliobus.

Op het gebied van zorg en welzijn komen instellingen door fusies en reorganisaties op grotere afstand van de bewoners te staan. Daarnaast is er een tendens van extramuralisering van de zorg: zorg wordt meer en meer geleverd aan huis in plaats van in een zorginstelling. In Dantumadeel dreigt een huisartsen- en tandartsentekort. Dantumadeel verschilt hierin niet veel van andere plattelands-, maar ook stedelijke gebieden. Samenwerking van verschillende praktijken in bijvoorbeeld 'HOEDEN en PETTEN' ('Huisartsen Onder Eén Dak' en 'Pluriforme Eerstelijns Teams') kan een oplossing bieden.

Sociale cohesie

De dorpen hebben ieder vanuit hun ontstaansgeschiedenis een eigen cultuur en ruimtelijke structuur. *Binnen* de dorpen zelf is de sociale samenhang groot, *tussen* de dorpen is die minder groot. Er is nog steeds grote aansluiting en betrokkenheid bij de verenigingen van dorpsbelangen en het overige rijke verenigingsleven, en er is sprake van sterke informele verbanden en kerkelijke en religieuze betrokkenheid. De sociale samenhang staat wel onder druk. Jongeren en jongvolwassenen trekken weg. Ouderen en nieuwkomers dreigen buiten de boot te vallen. Hierbij snijdt het mes aan twee kanten. Niet alleen verdwijnt het draagvlak voor verenigingen (minder leden), maar ook vermindert de inzet van vrijwilligers die juist uit de groep jongvolwassenen moet komen.

Dantumadeel heeft een afnemende en vergrijzende bevolking. Basisvoorzieningen zoals onderwijs, gezondheidszorg, sport, welzijn en cultuur, maar ook commerciële voorzieningen als de supermarkt of de bank zien daarmee draagvlak verdwijnen³ en/of zien de aard van de vraag veranderen.

Fysiek-ruimtelijk

Wonen

De woningvoorraad (januari 2002) van Dantumadeel bestaat uit 4.927 koopwoningen (66%) en 2.532 huurwoningen (34%). De huurwoningen worden beheerd door Patrimonium en Woningbouwvereniging Dantumadeel. Hun woningvoorraad bestaat voor een deel uit goedkope kleine woningen uit de jaren vijftig.

De verkoopprijzen van koopwoningen zijn in Dantumadeel het hoogst van Noordoost-Friesland. De gemiddelde prijs voor een koopwoning in Dantumadeel ligt weliswaar onder het Nederlands gemiddelde, maar dit verschil is de laatste twee jaar kleiner geworden. Het prijsniveau in de rest van Noordoost-Friesland ligt ver onder het Nederlands gemiddelde. Dit geeft aan dat de koopwoningmarkt van Dantumadeel

---

³ Uiteraard wordt het afnemende voorzieningenniveau ook veroorzaakt door toenemende automobilititeit (meer inkopen buiten het dorp, toenemend kriskras-aankoopgedrag, et cetera), schaalvergroting in het winkelbedrijf en in niet-commerciële voorzieningen, veranderde draagvlakvereisten, veranderende consumentenwensen, enzovoorts.

regionaal in trek is. De relatief hoge koopprijs maakt de koopwoningmarkt moeilijk toegankelijk voor starters. De verwachting is dat het aantal huishoudens onder jongeren, met name in de leeftijd tussen 25 en 35 jaar, met 20 procent zal afnemen.

Ondanks toewijzing van extra woningcontingenten is de prognose dat Dantumadeel bij een stagnerende bevolkingsgroei in 2010 door gezinsverduunning een tekort van 353 woningen zal hebben. Zowel in de huur- als koopsector is de vraag groter dan het aanbod. Dit blijkt uit de belangstelling voor bouw kavels en de wachtlijsten voor huurwoningen. De gemeente wil het wonen betaalbaar houden, door zoveel mogelijk de regie in eigen hand te houden en terughoudend te zijn bij het inschakelen van projectontwikkelaars. Nieuwbouw is in Dantumadeel onbetaalbaar, door een combinatie van de lage inkomens, stijging van bouwkosten en de prijzen voor grond en kavels. Een mogelijkheid is de overwinst op duurdere woningen terug te laten vloeien naar goedkopere woningen, zodat een mix tussen goedkope en dure woningen ontstaat. Bij elke inzet voor 'betaalbare woningen' hoort dan ook een mogelijkheid om elders extra opbrengsten te genereren.

Met een kwalitatieve en kwantitatieve impuls in de woningvoorraad kan de gemeente aantrekkelijk gemaakt worden voor de (nieuwe) inwoners. Het gemeentelijk beleid is gericht op het voorkomen van verstedelijking van het buitengebied. Het verruimen van het aanbod van woningen dient bij voorkeur in de volgorde van herstructureren, inbreiden en uitbreiden aangepakt te worden. Uitbreiding zal voornamelijk moeten plaatsvinden in de drie grote dorpen Zwaagwesteinde, Veenwouden en Damwoude, maar mag niet concurreren met herstructurering.

Een mogelijkheid is het woningbouwbeleid te richten op specifieke doelgroepen. De strategische partners hebben vanuit dit perspectief expliciet aangegeven dat Dantumadeel geen elitegemeente dient te worden. Een belangrijke doelgroep, met het oog op de vorderende vergrijzing, zijn de senioren. De vraag naar ouderenhuisvesting zal in de toekomst groter worden, evenals de vraag naar woonzorgcomplexen als gevolg van extramuralisering van de zorg. Deze doelgroep heeft meer behoefte aan een kleinschalig aanbod van (grondgebonden) woningen, in plaats van een 'geconcentreerde woonkazerne'. In een nieuw dorp kan een dergelijke tussenvorm gerealiseerd worden. Ouderenhuisvesting zal zoveel mogelijk moeten plaatsvinden in de buurt van voorzieningen. De ontwikkeling van levensloopbestendige huizen is een manier om de sociale samenhang te waarborgen en te versterken. Misschien kan Dantumadeel straks 'een leven lang zelfstandig' bieden, waar andere gebieden dat nog niet kunnen.

De woningmarkt is krap in Dantumadeel. Het tekort zal de komende jaren niet opgelost worden. Bovendien is er een toenemende extra vraag naar ouderenhuisvesting.

Landschap, natuur en water

De kwaliteit van Dantumadeel ligt voor een groot deel in de aantrekkelijke omgeving; in groen, rust en stilte. Het landschap van de gemeente Dantumadeel heeft ten dele het gesloten karakter van de Friese Woudstreek: hoger gelegen pleistocene zandgronden, die buiten de directe invloed van de zee zijn ontstaan. Dit gebied (tussen Rinsumageest, Driesum en De Valom) vormt de noordwestelijke uitloper van het Drents plateau. Buiten dit gebied gaat het coulisselandschap over in een open en ruim landschap, het zogeheten Buitenveld tussen Rinsumageest, Broeksterwoude, Veenwouden en Roodkerk. Deze gronden liggen beneden NAP en vormen de uitloper van het uitgestrekte laagveengebied dat bekendstaat als Frieslands Lage Midden. Een ander laag en waterrijk gebied ligt tussen Zwaagwesteinde en Driesum. Veeteelt domineert. Van de oorspronkelijk waterrijke gebieden is een deel als natuurgebied bewaard gebleven. Het Houtwiel tussen Broeksterwoude en Veenwouden is een gebied van Staatsbosbeheer. It Fryske Gea beheert de Sippenfennen ten westen van Veenwouden.

Het noordelijk deel van de gemeente is een zeekleigebied, gekenmerkt door een open landschap met terpen. In het noordoosten en noordwesten volgen de gemeentegrenzen de waterlopen van respectievelijk de Dokkumer Ee en het Dokkumer Grootdiep.

Het Landschapsbeleidsplan Dantumadeel (Oranjewoud, 2003) streeft naar het scherp houden van de verschillende landschappen en de overgangen daartussen die leiden tot een duidelijk en 'leesbaar' landschap. De visie richt zich op *behoud door ontwikkeling*. In hoofdlijnen gaat het om:

Het terpenlandschap: handhaven en beschermen van de karakteristieke openheid met puntsgewijze verdichtingen in de vorm van groepjes of solitaire boerderijen op terpen. Daartoe is het niet wenselijk verdichtingen toe te staan. Het systeem van de Dokkumer Ee en zijn zijkreken vormt de ruggengraat van het landschap en dient als zodanig beschermd, of beter, geaccentueerd te worden. Ook accentuering van het onderscheid tussen het terpenlandschap (onregelmatige blokverkaveling) en de lijnelementen van de Dokkumer Ee zou het landschap versterken.

Het veenweidegebied: handhaven en versterken van de grootschalige openheid en van de natuuras, ondersteuning van (oorspronkelijke) landschappelijke karakteristieken. Openheid kan hier versterkt worden door de beslotenheid van de Wouden te benadrukken en de contrasten helder te houden. De laagveenmoerasgebieden die nu nog aanwezig zijn in de vorm van de Sippenvennen, Het Houtwiel en de Zwagermieden, maken deel uit van de Ecologische Hoofdstructuur. Hier wordt gestreefd naar verruiging en uitbreiding in de vorm van een natuuras.

De Wouden: handhaven en versterken van het besloten landschap. Zeer karakteristiek is de smalle opstreckende verkaveling. Behoud hiervan is een belangrijk streven. Centraal staat de vraag hoe om te gaan met de dorpsuitbreidingen van Damwoude, Veenwouden en Zwaagwesteinde. Deze drie dorpen hebben ieder een zeer verschillende ontstaansgeschiedenis en een eigen cultuur. Damwoude maakt deel uit van het in oostelijke en westelijke richting lopende lint van Rinsumageest tot Driesum. Door dit lint te accentueren en doorzichten vanuit het lint naar het open landschap te behouden, wordt de binding met het buitengebied versterkt. Zwaagwesteinde en Broeksterwoude zijn heide-ontginningsdorpen waar de losse ongestructureerde aanleg nog herkenbaar is. Naast aandacht voor deze bebouwde omgeving dient zorgvuldig omgesprongen te worden met de beslotenheid van het landschap door het beplantingspatroon van elzensingels. Tot slot zijn de overgangen naar andere landschapstypen, met name ten westen en ten oosten van Damwoude, goed zichtbaar en van belang. Zonodig dienen ze geaccentueerd te worden.

Water

Door Dantumadeel lopen vijf watergangen van betekenis. Tot de Friese Boezem behoren de Dokkumer Ee (Dokkum-Leeuwarden), de Strobossertrekvaart aan de noordoostzijde van de gemeente en de Zwemmer aan de zuidoostzijde. Daarnaast is er de Veenwoudsterwalvaart aan de zuidwestzijde. Dwars door de gemeente loopt de Valomstervaart. Deze watergangen krijgen steeds meer betekenis voor de recreatie.

Om inzicht te krijgen in de knelpunten voor het waterhuishoudkundigstelsel in de toekomst, hebben de provincie Fryslân en de gezamenlijke Friese waterschappen in het jaar 2001 onderzoek gedaan naar de berging en afvoer van water in deze provincie. Uit de samenvatting, in 'Verkenning van berging en afvoer van water in Fryslân' door de projectgroep 'Berging en Afvoer', blijkt dat het waterhuishoudkundig stelsel nu op orde is, tenminste zodra de al in gang gezette verbetering van oevers en kades afgrond is. De veiligheid is dankzij het grote boezem- en polderareaal niet in het geding; ook tot 2030 is het redelijk op orde. Toch zal nagedacht moeten worden over maatregelen die zijn voorgesteld voor de termijn tot 2030 en later:

- Verbetering van de sturing van de peilen in de deelwatersystemen;
- Inrichting van bergingsruimte in het stedelijk gebied;
- Geen verandering naar functies die hogere eisen stellen;
- Vasthouden en bergen in het landelijk gebied, tamelijk effectief met het oog op biodiversiteit, verdrogingbestrijding, recreatie en waterkwaliteit. Dit geldt met name voor het verruimen van doorstromend profiel en het herstellen van de natuurlijke loop van beken waardoor wateroverlast wordt verminderd;
- Instellen van retentie- en calamiteitenpolders;
- Extra maalcapaciteit op de boezem.

In 2030 is circa 700 hectare in de provincie Fryslân aan waterbergingsgebied nodig. Bij voorkeur gebeurt dit door uitbreiding van de Friese Boezem. In Dantumadeel kan mogelijk een deel van de waterbergingsopgave gerealiseerd worden. Met behulp van de Waterkansenkaart zijn in Dantumadeel een tweetal interessante gebieden aan te wijzen.

Rekening houdend met de noodzakelijke waterbergingsopgave, zou een meer tot de mogelijkheden behoren. Een meer biedt bovendien kansen voor wonen aan het water. Maar een dorp aan het water wordt door de strategische partners niet origineel gevonden, aangezien dergelijke projecten op meerdere locaties in Nederland ten uitvoer gebracht worden.

Verkeer en vervoer

Twee grote kernen, Veenwouden en Zwaagwesteinde, hebben een station aan de spoorlijn Groningen – Leeuwarden. Daarnaast zijn er busverbindingen met Leeuwarden en Dokkum. De overige kernen met meer dan 250 inwoners hebben een belbusvoorziening. Door de gemeente lopen drie ontsluitingswegen van regionale betekenis: de N361 (Dokkum-Leeuwarden), de Stroobossertrekweg (Dokkum-Kollum) en de N365.

Voor deze laatste, de N365, is een reconstructie in voorbereiding die grote ruimtelijke gevolgen kan hebben voor de gemeente Dantumadeel. Deze verkeersader loopt in noord-zuidrichting van Dokkum, via Damwoude en Veenwouden, naar Nijega (circa 5 kilometer ten noordwesten van Drachten). De doorsnijding van de bebouwde kommen levert problemen op met de kruising van langzaam en lokaal verkeer, en leidt tot verkeersonveiligheid, aantasting van de leefbaarheid en opstoppingen tijdens de spits. De provincie Fryslân wil daarom deze weg reconstrueren. De bedoeling is de weg in te richten als enkelbaans/dubbelbaans autoweg die, in plaats van door de dorpen, langs de dorpen voert. Het resultaat van de tracéstudie in het eindrapport 'Centrale As Noordoost Fryslân' laat mogelijke tracés in de gemeente Dantumadeel zien ten westen en ten oosten van Damwoude en tevens ten zuiden van Veenwouden. Naast deze Centrale As is de aanleg van een westelijke rondweg om Zwaagwesteinde in voorbereiding.

Deze infrastructurele aanpassingen hangen samen met toenemende mobiliteit in de regio als gevolg van bedrijven in de regio zelf, woon-werkverkeer en recreatieve mobiliteit.

Bedrijventerreinen

De mogelijkheden van uitbreiding van bedrijventerreinen in de drie grote dorpen zijn beperkt omdat Dantumadeel niet in de economische kernzone ligt. Aanleg van bedrijventerreinen op voorraad is verboden. Dit staat op gespannen voet met de

handelsgeest van de Dantumadelers. Het gevolg is dat her en der kleinschalige (illegale) bedrijven ontstaan op locaties die daarvoor minder geschikt zijn. Dit kan leiden tot verrommeling van het landschap.

Landbouw

De landbouwsector in Dantumadeel bestaat voornamelijk uit veeteelt. De inkomens van agrariërs komen steeds meer onder druk te staan. Veel bedrijven worden gedwongen te stoppen of juist uit te breiden. Dit was met name in de jaren 1990-2000 in de melkveehouderij te zien. Dantumadeel laat echter in de periode 2002-2003 nog steeds een afname van het aantal melkveehouderijen zien, terwijl in de rest van Noordoost-Friesland meer sprake is van consolidatie.

Wanneer uitbreiding niet meer mogelijk is, zijn verbreding (bijvoorbeeld agrarisch natuurbeheer, paardenhouderij, productie en vermarkting van streekproducten, agrotourisme), ecologisering en intensivering (bijvoorbeeld teelt van potplanten, sierheesters, volle grond groenteteelt) mogelijkheden om extra inkomen te genereren. Deze kansrijke ontwikkelingen voor de landbouw zijn in Noordoost-Friesland, in versterkte mate ten opzichte van de rest van het Noorden, al in gang gezet (Perspectieven voor de landbouw in Noordoost-Friesland (concept), J.D. van der Ploeg). De verwachting in Dantumadeel is dat er niet veel landbouwgrond meer zal vrijkomen door stoppende bedrijven. Nu is 7.000 van de 8.700 hectare oppervlakte van de gemeente in gebruik door de landbouw. De economische betekenis van de landbouw in Dantumadeel neemt wel af door een terugloop in arbeidsplaatsen.

Woningen, bedrijventerreinen, natuur, waterberging, infrastructuur en landbouw nemen ruimte in beslag. De druk op de ruimte wordt ook in Dantumadeel groter. Het scherp houden van de verschillende landschappen en de overgangen daartussen die leiden tot een duidelijk en 'leesbaar' landschap, is centraal uitgangspunt in de landschapsbeleidsvisie.

Economisch

De economische vitaliteit die gerelateerd is aan aspecten van economische specialisaties, economische groeiprestaties en het vestigingsklimaat, is in Dantumadeel relatief laag ten opzichte van de provincie Fryslân en Nederland. Dantumadeel krijgt een rapportcijfer 5.6 tot 5.9 op de schaal van Inro voor de economische vitaliteit. Dantumadeel ligt daarmee in een zone van lage scores die voor bijna heel Noord Fryslân geldt. Buurgemeente Kollumerland is ingedeeld in de laagste categorie. De economische productiestructuur in Dantumadeel is traditioneel van karakter. De sectoren handel en reparatie, bouwnijverheid, industrie en gezondheidszorg en welzijn bieden de meeste arbeidsplaatsen. De handel en reparatie zorgen voor een kwart van de banen. Het midden- en kleinbedrijf is sterk vertegenwoordigd, met name

in de commerciële dienstverlening is de bedrijvigheid kleinschalig (eenmanszaken).

Hier ligt meteen ook de kracht van de lokale economie.

De werkloosheid is de afgelopen jaren gedaald, maar ligt nog wel hoger dan gemiddeld in de provincie (10% van de beroepsbevolking in Dantumadeel was op zoek naar werk in 2002, waarvan 4/5 deel met een grote afstand tot de arbeidsmarkt).

Daarnaast is het aandeel WAO'ers relatief hoog. Het gemiddeld besteedbaar inkomen van de inwoners van Dantumadeel is – op één gemeente na – het laagst van Fryslân.

Dantumadeel heeft een grotere beroepsbevolking dan het aantal beschikbare banen.

Dit betekent dat een aanzienlijk deel is aangewezen op werkgelegenheid buiten de regio. Dit brengt een aanzienlijke woon-werkpendel op gang. Van de werkzame bevolking in Dantumadeel pendelt 52% naar werk buiten de gemeente. In Noordoost Friesland ligt dit gemiddeld op 40,9% (Bron: tussenrapport Ecorys-Kolpron).

Voor jongeren bestaan onvoldoende mogelijkheden om bedrijvigheid op te zetten, terwijl er in de gemeente volop potentie aanwezig is bedrijvigheid te ontwikkelen op het gebied van kinderopvang of toerisme en recreatie.

Voor het opzetten van een eigen bedrijf ontbreekt het de jongeren aan scholing, vaardigheden en initiatief. Jongeren kunnen gestimuleerd worden door faciliteiten te ontwikkelen voor training en begeleiding. Het stimuleren van deze kleine bedrijven hoort zeker tot de mogelijkheden.

In algemene zin gaat het om onderwijs en ondernemerschap: hoe halen we eruit wat erin zit? Alle strategische partners onderschrijven de noodzaak van een gezamenlijke actie c.q. een onderwijsoffensief.

Initiatieven en mentaliteit

In Dantumadeel komen veel initiatieven vanuit de lokale bevolking, belangengroepen en organisaties. Aangegeven wordt dat in de discussienotitie te weinig rekening gehouden wordt met deze vitaliteit. Er zijn volop mogelijkheden in de plannen voor een nieuw dorp om aan te sluiten op de initiatieven. Voorkomen zal moeten worden dat de plannen een papieren verhaal blijven. De gemeente zal daarom initiatieven actief moeten ondersteunen. Met name de politieke ondersteuning van initiatieven is voor verbetering vatbaar.

De verschillende partijen functioneren los van elkaar. De partijen weten onvoldoende van elkaar welke initiatieven ontplooid zijn. Afstemming en samenwerking zijn gewenst (en noodzakelijk). Daarmee wordt gewerkt aan versterking van het organiserend vermogen van het gebied zelf.

In het verlengde van de omgang met initiatieven ligt de mentaliteit van de lokale bevolking. Wat met name mist is brutaliteit. Experimenteren ligt niet in de aard van de Dantumadeler.

Stelling:

In Dantumadeel geldt het door STORRM CS geschetste palet van plattelandsproblemen met uitzondering van de blokkade van ecozones door bouwwerken, maar aangevuld met een absoluut tekort aan banen.

Conclusie

Per probleem (door STORRM CS genoemd) wordt hieronder met enkele trefwoorden aangegeven hoe het van toepassing is op Dantumadeel:

- Vergrijzing: nu enigszins, in de toekomst sterker aan de orde;
- Verdwijnen sociale cohesie: samenhang nu nog sterk in de dorpen, maar mogelijk in de toekomst onder druk. Tussen de dorpen weinig sociale samenhang;
- Verdwijnen voorzieningen: nu nog veelal instandgehouden door gemeentelijke steun, maar door minder draagvlak komen voorzieningen steeds meer onder druk;
- Vervagen eigenheid woonkernen: verschilt van dorp tot dorp;
- Wooncarrière in dorp onmogelijk: woningcontingenten, gespannen woningmarkt, vraag verandert: meer ouderenhuisvesting, woonzorgcomplexen;
- Start op huizenmarkt onmogelijk: weinig betaalbare woningen (dure koopwoningen en wachtlijsten voor huurwoningen);
- Bouwen in het groen onmogelijk: bij woningbouw moet rekening worden gehouden met behoud en versterking van afwisselend open en gesloten landschap, natuuras van Sippenfennen tot aan recreatiegebied Rinsma Pole en het elzensingellandschap.
- Bouwen blokkeert ecozones: vrijwel niet van toepassing in Dantumadeel;
- Witte schimmel (onvoldoende op de omgeving afgestemde nieuwbouw aan de rand van het dorp) en industrieterreinen: mate van witte schimmel verschilt per dorp, toekomstige uitbreiding alleen bij de drie grote dorpen, veel kleinschalige (illegale) bedrijvigheid op ongeschikte locaties, verrommeling landschap dreigt;
- Waterproblemen: toenemende kans op wateroverlast, mogelijke aanwijzing van waterbergingsgebieden in gemeente;
- Verkeersproblemen: aanzienlijke woon-werkpendel naar regio's met meer werkgelegenheid, vooral opstoppingen in de spits, verkeersveiligheid en leefbaarheid dorpen onder druk, infrastructurele aanpassingen in voorbereiding (Centrale As, westelijke rondweg Zwaagwesteinde);
- Boeren stoppen of veranderen: verdergaande terugloop in arbeidsplaatsen, eventuele vrijkomende agrarisch grond wordt door andere agrarische bedrijven ingenomen (schaalvergroting);
- Tijdmanagementproblemen (keuzes maken ten behoeve van werk, privé, zelfontplooiing, sociale contacten et cetera in de beschikbare tijd) verschilt per

gezinssituatie: bepalend zijn het al dan niet hebben van werk (van beide partners), kinderen, woon-werkverkeer en dergelijke;

- Tekort aan banen: relatief hoge werkloosheid, aanzienlijke woon-werkpendel.

Veel van de door STORRM CS genoemde problemen vinden hun oorsprong in de samenstelling van de Dantumadeelse bevolking: de bevolking vergrijsst, de bevolking neemt af, het opleidingsniveau is relatief laag en de werkloosheid is relatief hoog. Onder andere de gespannen woningmarkt en het tekort aan banen in de gemeente en de omliggende regio zijn hierin bepalende factoren.

Bijlage 2: Reacties opgetekend tijdens publieksdiscussie op 29 oktober 2003

Voor en na afloop van de plenaire presentaties:

- Er komt geen nieuw dorp. 't Is luchtfietserij;
- Nieuw dorp is niet nodig, hier zijn mogelijkheden zat voor uitbreiding van bestaande dorpen. Hier is namelijk geen open kleilandschap (waar witte schimmel wel een probleem is), maar coulisselandschap, en dat maakt uitbreiding wel mogelijk;
- Tussen de linten, aan de dorpen is plek;
- Laat iedereen hier maar zijn gang gaan;
- Het past niet in mijn denkwijze. Er zijn nog zo veel natuurlijke mogelijkheden. Het is een 'serieuze fantasie' (presentaties laten zien dat er serieus over gedacht is, maar het zal fantasie blijven);
- Alleen H+N+S heeft haar best gedaan en is begaan met het gebied en het landschap;
- Met name het villadorp sprak mij niet aan. Want wat lost dat op? Voor wie doe je dat? Er is geen (of misschien een kleine) markt voor zulke dure huizen. En over 20 jaar, dan zijn die 40 plussers oud en willen ze terug naar hun *roots*;
- De plannen zijn niet realistisch. Ze gaan wel in op problemen: 1) jongeren hebben onvoldoende kansen om in het gebied te (blijven) wonen en werken. 2) werk(loosheid). Het plan van STORRM CS en DLA+ biedt op zich wel een oplossing. De studies gaan wel in op de problematiek die speelt/ervaren wordt. Dus wel doorgaan met dit uitwerken;
- Presentaties zijn interessant;
- Zijn de plannen noodzakelijk en haalbaar? Waarom is een nieuw dorp nodig? Het gaat toch goed met bestaande dorpen?
- Aansprekend, goed startpunt, maar wel met haken en ogen;
- Oplossing is niet een nieuw dorp. Op een andere manier anticiperen op de toekomst.

Workshop Strootman en Laagland'advies:

- Aansprekend: groenstructuur, goede plek in verband met voorzieningen, meer OZB-inkomsten, centrale as eerder?
- Niet aansprekend: geen clustering van rijken (criminelen);

- Zakelijk plan: speelt in op behoefte van deze tijd, namelijk snelle bevrediging (Zakelijk hier bedoeld als: kansrijk en realistisch);
- Ideeën goed uitgedragen, maar ik zie praktische problemen. Impuls van een nieuw dorp staat te ver af van de problematiek en is een tijdelijke oplossing. We moeten ons meer richten op bestaande problemen;
- Leuke presentatie en mooie verbeelding. Aansprekend, maar vooral bedoeld voor de rijken en dat wordt minder leuk gevonden;
- Levert alleen tijdelijke werkgelegenheid op;
- Wat is het economisch rendement? Wat dat betreft wordt er weinig van verwacht, hooguit een tijdelijke oplossing. De ervaring uit andere dorpen leert dat het geen structurele oplossing kan opleveren;
- Spanningsveld tussen behoefte vanuit de bevolking en rijken (toch maar een selecte groep). Hoe tegemoetkomen aan lokale behoeften?
- Er is leegstand in de omgeving, terwijl daar ook werd ingezet op recreatieve ontwikkelingen en het aantrekkelijker maken van de woonomgeving. Zo is het villapark bij Driesum een mislukking;
- Uit opbrengsten van nieuwe dorpen woningen bouwen voor jongeren?
- Een nieuw dorp aan bestaande bebouwing vastplakken en zo elkaar versterken;
- Alle recreatieve voorzieningen lijken bedoeld voor ouderen en zijn kleinschalig, zoals kanoroutes en fietspaden. Jongeren zijn niet van plan dat te gaan doen; zij vragen om andere voorzieningen;
- Het is niet zo dat als je op een knop drukt het plan dan ook klaar is. Goed kijken hoe je er beweging in brengt. Belangrijk is de wijze waarop mensen bij de plannen betrokken worden;
- Hoeveel mensen komen er? Dat is een hoop ruimte voor weinig mensen;
- Versterken mensen van buiten wel de economie? Wat nodig is zijn goedkope koop- en huurwoningen. Jongeren zijn nu niet in staat woningen te kopen;
- Te grote kavels, en dat wordt in ieder geval voor de lokale bevolking te duur. Geen witte schimmel, maar wel bouwen voor de eigen bevolking;
- Voor wie wordt het nieuwe dorp gemaakt? De rijken besteden hun geld niet hier maar in de Randstad;
- Waar komen die rijken trouwens vandaan? Uit de Blauwe Stad bij Winschoten?

Essentiële discussiepunten in de workshop:

- Een nieuw dorp voor rijken levert alleen tijdelijke positieve effecten op, op de lange termijn weinig economisch rendement;
- Woningen voor rijken vinden geen aftrek in Dantumadeel (er is al leegstand in het villapark), er moet meer rekening worden gehouden met lokale woningbehoeften.

Workshop H+N+S Landschapsarchitecten:

- Zijn er wel echte landschappelijke problemen? Wanneer landschap niet meer beheerd wordt door de boer, dan teruggeven aan de natuur en dan komt alles toch in orde? Eigenlijk zoals het vroeger was ten tijde van ontvening;
- Verbreding van landbouw zet hier niet door;
- Nieuw dorp moet ingepast worden in landbouw, niet andersom;
- Boeren moeten betere mogelijkheden geboden worden voor verbreding van hun activiteiten. Met agrarisch natuurbeheer bijvoorbeeld landschap intact houden. Dat doen die rijke westerlingen niet;
- Argwaan en wrevel: nu al problemen met het inpassen van woningen en dergelijke in het landschap. Om over de regels nog maar niet te spreken;
- De agrariër wordt weggepest, onder andere door regelgeving. Is er straks nog bestaansrecht voor boeren?
- Plan gaat voorbij aan de boeren die nu al in corporaties aan agrarisch natuurbeheer doen;
- Relatie boer – grond moet blijven. We willen koeien in het landschap;
- Waterberging + EHS! Blijft er nog ruimte over voor de boer?
- Er is wel wat recreatie hier, maar allemaal kleinschalig. Wie maken er gebruik van? Ouderen, je trekt er geen jongeren mee. De recreatie is hier heel anders dan op Friese meren;
- Identiteit dorpen verdwijnt door witte schimmel;
- Nieuw dorp ondersteunt/versterkt bestaande dorpen. Het moet wel aan een bestaand dorp vastgeplakt worden, maar dan niet als witte schimmel;
- Met goede plannen en goede architecten hoeft er geen witte schimmel van te komen;
- Er is geen saamhorigheid in een nieuw dorp. Die nieuwkomers hebben helemaal geen tijd voor gemeenschapszin;
- Geen nieuw dorp maar wel versneld het woningcontingent uitgeven.

Essentiële discussiepunten in de workshop:

- Rol van de landbouw. Vooral het geluid dat boer moet kunnen blijven voortbestaan, klinkt door;
- Rijke westerlingen krijgen geen binding met deze regio (geen bestedingen, geen gemeenschapszin, geen landschapsbeheer);
- Dantumadeel is wel behoudend, maar wel positief ingesteld. Daarom niet in één keer een nieuw dorp maken, maar organisch laten groeien.

Workshop STORRM CS/DLA+:

- Waarom weer iets ouds? Waarom oude paden in ere herstellen? Kortom: waarom terug naar vroeger? De mensen hier in Dantumadeel willen niet terug naar vroeger. Aansluiten bij wensen van mensen hier;
- Persoon uit Veenwouden: plan klinkt goed maar wijken mixen nu al niet goed. Nieuwkomers oriënteren zich op Leeuwarden;
- Bij een langzaam op te bouwen nieuw dorp komen de voorzieningen niet op tijd en ontstaat er geen gemeenschapszin;
- Is er aan de verkeersontsluiting gedacht? Dat mis ik in alle presentaties;
- Congestie kun je tegengaan door flexibele werktijden en thuiswerkplekken;
- Een bakker heeft een sociale functie, bij een boodschappenbezorgservice heb je geen sociale contacten;
- 65-Plusers trekken weg omdat er geen voorzieningen zijn. Daarom versterken van bestaande dorpen met ouderenwoningen;
- Waar is werk? Er is gebrek aan werk. Toerisme moet nieuwe werkgelegenheid scheppen;
- Er is geen werk en dat zal er ook niet komen. Dantumadeel drijft vanuit het verleden al op omliggende contreien;
- Wat schiet de jeugd ermee op? Een school voor 500 leerlingen is leuk, maar daarna is er geen werk;
- Klaarkamp heeft excentrische ligging. Locatie voor een nieuw dorp in het midden van de gemeente heeft wellicht meer positieve effecten voor alle dorpen;
- Een nieuw dorp moet aansluiten bij de bestaande grotere kernen;
- Ik mis volume in het begin;
- Doelgroepen moeten beter benoemd worden in dit plan, ook per fase. Ouderen en starters, waar komen die?

Essentiële discussiepunten in de workshop:

- Gemeenschapszin, hoe creëer je dat in een nieuw dorp?
- Gebrek aan werk in Dantumadeel wordt als groot probleem ervaren.